

HRVATI U PROCESIMA MLETAČKE INKVIZICIJE. ŠESTI DIO: PROTESTANTIZAM, MAGIJA I OSTALI PROCESI

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb

U šestom nastavku istraživanja građe o Hrvatima u spisima mletačke inkvizicije obrađuje se osam novih procesa. Primjeri su, prema vrstama i sadržaju optužbe, razvrstani u četiri skupine (protestantizam, posjedovanje i širenje zabranjenih knjiga, primjena magijskih postupaka, nedolično ponašanje duhovnih osoba). U uvodnom dijelu rada navode se opće značajke razmatranih procesa, a u prilogu se donose njihove opsežne regeste i manji izvorni prilozi.

U radovima objavljenim u prethodnim brojevima predstavljeno je više skupina istražnih procesa mletačke inkvizicije u kojima se kao glavni sudionici (optuženici, svjedoci) spominju osobe podrijetlom s istočnojadranske obale. Razmatrani su procesi koji se odnose na prijelaz na islam ili pravoslavlje, pripadnost protestantskoj vjeri, primjenu magijskih postupaka, mnogoženstvo, nedolično ponašanje duhovnih osoba i dr. Svi procesi u kojima su spomenuti Hrvati detaljno su prepričani te u više navrata objavljeni u cjelini ili u dijelovima.¹

U šestom nastavku raščlambe istražnih procesa mletačkoga Svetog oficija protiv osoba s hrvatskog prostora, obradit ću ukupno osam novih primjera koji se, prema svojim temeljnim obilježjima (vrsta optužbe), mogu svrstati u neku od prethodno spomenutih skupina istražnih spisa. U prvoj skupini (protestantizam) obrađen je samo jedan proces. Spis potječe iz 1550. godine, a optužen je splitski franjevac Jerolim Allegretto, stanovnik mjesta Gardonea, sjeveroistočno od Brescie (uz Lago di Garda). Osim Allegretta, optužba je teretila za priklanjanje Lutherovu nauku i brojne druge žitelje mjesta Gardonea. Proces je završen odricanjem optuženog od krivovjerna i izricanjem kazne (pokora) od strane predstavnika Svetoga oficija.

¹ Građu o Hrvatima u procesima mletačke inkvizicije obradila sam u istoimenim radovima u prethodnim brojevima časopisa »Croatia christiana periodica« (god. XIX, br. 36, Zagreb, 1995., str. 19–68; god. XX, br. 37/1996., str. 23–55; god. XX, br. 38/1996., str. 1–44; god. XXI, br. 39/1997., str. 25–60; god. XXII, br. 41/1998., str. 71–116).

Druga skupina procesa, u sklopu koje se također obrađuje samo jedan primjer, odnosi se na raspačavanje knjiga zabranjenih odlukom Svetoga oficija (*libri proibiti*). Optužen je kapetan (*capitano Ungaro*) Janko Pulsinić (Pulsinich), prema prezimenu vjerojatno podrijetlom iz hrvatskih krajeva. Proces potječe iz 1705. godine, a hrvatski se sudionik spominje samo u početnom dijelu te su nam njegova cjelokupna uloga, kao i daljnja sudbina nepoznati.

Brojem primjera (4) prednjači skupina procesa koji su pokrenuti protiv osoba optuženih za primjenu raznorodnih magijskih postupaka. Sve su optužene žene, a kao mjesta njihova podrijetla spomenuti su Cres, Split i opća oznaka *Schiavona*, često upotrijebljena u mletačkim vrelima kada je riječ o iseljenicima s hrvatske obale i unutrašnjosti. Procesi obuhvaćaju vremenski raspon od 1635. do 1690. godine, a u njima se (osim glavnooptuženih) u svojstvu svjedoka ili podnositelja tužbe spominje više osoba s naše obale. Optužbe se poglavito odnose na primjenu magijskih postupaka u svrhu postizanja raznih osobnih probitaka (zavođenje muškaraca, novčana dobit, osobna osveta i dr.). U dva primjera procesi nisu okončani, a velika je vjerojatnost da su optužene oslobođene. U jednom je slučaju optužba povučena zbog neodgovarajućeg podnošenja prijave (lažno predstavljanje podnositelja), a samo je u jednom primjeru zabilježeno izricanje presude. U svim je primjerima riječ o iseljenicama koje već više godina borave u Mlecima. Brojne pojedinosti iz sadržaja procesa, kao i opće ozračje u kojem se odvijaju zbivanja zbog kojih je pokrenuta istraga, upućuju na izrazito nizak socijalni položaj ovih iseljenica. Isto tako, podaci sadržani u istražnim spisima zorno svjedoče, često i potpunije od nekih drugih spisa, o svakodnevnu dijela hrvatske iseljeničke zajednice, njihovim navikama, običajima i odnosu prema pripadnicima domaćega žiteljstva i prema iseljenicima iz drugih etničkih zajednica (Grci). Na posljetku, posljednja skupina procesa odnosi se na skandale i nemoralno ponašanje duhovnih osoba. Riječ je o dva procesa (1573. i 1640.) u kojima se u svojstvu optuženih spominju župnik bračkog mjesta Nerežišće (Frane Jarčić) i svećenik Matija Nižetić, stanovnik grada na lagunama. Prvi proces uvjetovan je zbivanjima na Braču, dok je u drugom primjeru riječ o nepriličnom ponašanju hrvatskog svećenika u Mlecima. Procesi nisu završeni te nam nije poznata njihova konačna sudbina.

U prilogu rada objavljujem sadržaje svih prethodno spomenutih istražnih postupaka. Procesi su prema vrstama i sadržaju optužaba svrstani u četiri skupine, unutar kojih se pojedinačno razmatraju kronološkim redom.

1. PROTESTANTIZAM

Jerolim Allegretto iz Splita (fra Marko), Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV), Santo Uffizio, dalje: S.U., b. 8, fasc. 99 (1550.)

Optužbe protiv Splićanina Jerolima Allegretta (u izvorima navedenog i kao fra Marko) iznose pred mletačkim Svetim oficijem 30. 12. 1550. načelnik grada Brescie Giacomo Mocenigo i tamošnji kapetan Marco Michiel. Podnositelji navode pojedine točke optužbe (sastavljene 28. 8. 1550.) prema kojima se Allegretto, do tada franjevac u Gardoneu, tereti za pristajanje uz protestantsku vjeru. Optužbe sadržavaju sljedeće navode: odricanje važ-

nosti svetoj hostiji, sakramentu krštenja i sakramentu pokore; zanemarivanje crkvenih blagdana (pod objašnjenjem kako je svaki dan u godini jednak) i vršenja službe Božje; javno proglašavanje pape Antikristom; odricanje važnosti crkvenoj hijerarhiji (uz objašnjenje kako je vrhovnik svih vjernika isključivo Krist); javno ismijavanje kipova svetaca; negiranje postojanja čistilišta te potpuno odbacivanje Crkve kao ustanove okupljanja Kristovih vjernika. Na završetku ovoga dijela optužbe navodi se kako je Allegretto imao pristaše i među tamošnjim žiteljstvom te se izrijekom spominju liječnik Giovanni Marco Rampino i postolar Francesco. U priloženim spisima podnositelja nalazi se i sadržaj ispitivanja započetog u mjestu Gardoneu 11. 9. 1550., to jest nakon sastavljanja optužaba protiv Allegretta i ostalih tamošnjih privrženika Lutherova nauka. Dana 18. 9. iste godine saslušan je Steffano iz Bergama, koji svjedoči kako je Allegretto javno (u crkvi tijekom službe Božje) propovijedao protiv temeljnih načela Katoličke Crkve, naglašavao nevažnost slavljenja svetih misa i štovanja Blažene Djevice Marije i svetaca. Dan poslije u Gardoneu je iskaz podnio Evangelista de Facinis te u svojim navodima izravno optužio liječnika Rampina i bratra Allegretta za više puta iskazane sklonosti protestantizmu. Istražni proces završava bilješkom koja nosi nadnevak 18. 11. 1550. Tada se, prema kratkoj zabilješci, Jerolim Allegretto javno i pred predstavnicima inkvizicije odrekao svojih zabluda i krivovjerstva te obvezao na izvršenje čina pokore (sadržaj koje nije u bilješci naveden).

2. POSJEDOVANJE I ŠIRENJE ZABRANJENIH KNJIGA

Janko Pulsinić (Pulsinich), »ugarski kapetan«, ASV, S.U., b. 132 (1705.)

Janko Pulsinić, po zanimanju kapetan u ugarskoj vojnoj službi, jedan je od optuženika za posjedovanje knjige o crnoj magiji. Optužbu dana 8. 6. 1705. godine podnosi mletački građanin Carlo Alberti Jerolimov, žitelj župe S. Geremia. Podrobno opisuje spornu knjigu koju je imao prilike vidjeti prije 15 mjeseci. Knjiga se nalazila u rukopisu, uvezana je u pozlaćenu kožu, pisana je goticom, a rukopis je upućivao na žensku ruku. Na prvoj stranici napisano je na margini: *ex ocula biblioteca ziana*. Knjiga je sadržavala brojne napise vezane za magiju, astrologiju i primjenu okultnih postupaka. Alberti navodi kako mu je knjigu ustupio kapetan Janko Pulsinić te za njega napominje da se sada vjerojatno nalazi u Njemačkoj. Knjiga je, prema Pulsinićevoj izjavi Albertiju, preuzeta od jednoga svećenika (čije se ime ne navodi), a prvotno se nalazila u posjedu Celestine Erizzo, redovnice mletačkog samostana S. Alvise. Alberti potom izjavljuje kako je pročitao knjigu i prepisao neke dijelove (izrijekom navodi Davidove psalme uz koje su se nalazili tajni znakovi i simboli) te prijepise ovom prilikom predaje predstavnicima mletačke inkvizicije. Dodaje kako se knjiga sada nalazi u posjedu nekih drugih mletačkih građana (Francesco Passarini i dr.). Kao moguće svjedoke koji o uporabi ove knjige znaju nešto više, Alberti navodi Mlečane Agostina Fabrisa, Zanetta Salerija, Francesca Fanellija i Bortola Merla. U nastavku vrlo opsežnog procesa slijedi podroban opis uporabe magičnih znakova sadržanih u knjizi te izjave brojnih svjedoka istrage. Ime ugarskog kapetana Pulsinića u nastavku procesa više se ne spominje.

3. PRIMJENA MAGIJSKIH POSTUPAKA

A) *Olimpija (Antonija) Pontirolo Schiavona*, ASV, S.U., b. 92 (1635.)

Optužena je Olimpija (u izvoru nazivana i Antonija) Pontirolo *di nazione Schiavona*, koja se tereti (zajedno sa suprugom Antonijem) za obavljanje magijskih obreda u kući mletačkih građana i supružnika Classer (Ogniben i Clara), stanovnika četvrti S. Stae (S. Eustachio). Prema sadržaju optužnice, Olimpija je u više navrata dolazila u sukobe sa svojom gazdaricom Clarom Classer, zbog čega ju je vlastiti suprug Antonio nekoliko puta istukao. Potom je Olimpija, smatrajući kako ju je stigla nepravedna kazna, nekoliko puta javno i pred više svjedokinja (susjeda) prijetila osvetom Clari Classer. Nakon nekog vremena Clara je (nakon što je pojela objed koji je pripravila Olimpija) počela osjećati tjelesnu i duševnu slabost koju je objašnjavala ulaskom zlog duha u njezino tijelo. Samoinicijativno je započela s primjenom metoda egzorcizma, a nakon nekoliko neuspješnih pokušaja prihvatila je savjete poznanika i uputila se u Padovu. Ondje je u bazilici sv. Ante molila za izlječenje bolesne duše. U isto vrijeme (istodobno s njezinim boravkom u Padovi), slični znakovi duševnog poremećaja započeli su se iskazivati i u ponašanju njihova sluge Bortola. Čudni pokreti i neartikuliran govor sluge neobjašnjivo su trajali i nakon Clarina povratka u Mletke. Tada ih je, nenadano, posjetila Olimpija Pontirolo te svojom nazočnošću – prema tvrdnjama članova obitelji Classer – izazvala nove nemire među ukućanima. Najviše je nemira tom prilikom iskazao sluga Bortolo, a po prvi put poremećaji su se počeli javljati i kod četrnaestogodišnje Clarine kćeri. Nakon tih čudnih i po život obitelji uznemirujućih događaja, u njihovu je kuću pozvan fra Francesco de Retino, pripadnik dominikanskoga reda sa sjedištem u mletačkom samostanu S. Giuseppe. Dominikanac je utvrdio kako je djevojčicino čudno ponašanje prouzročila višemjesečna prisutnost triju zlih duhova u njezinu tijelu. Članovi obitelji još su jednom naglasili kako su svi prethodni događaji u svezi sa zlim namjerama i magijskim činima koje protiv njih primjenjuje Olimpija.

Dana 15. 1. 1635. Clara Classer je, iako je prethodno izjavila kako se oslobodila zlih duhova, ponovno osjetila njihovu prisutnost u tijelu. Napad je ovaj put bio mnogo snažniji te su njezine ispade zorno zapazili brojni svjedoci iz susjedstva.

Dana 16. 1. 1635. u uredu mletačkoga Svetog oficija, pred predstavnicima Inkvizicije, pročitana je tužba protiv hrvatske iseljenice Olimpije Pontirolo. Prema postojećim podacima iz izvora, postupak protiv Olimpije nije službeno proveden. Razlozi tome možda su Olimpijin bijeg iz Mletaka ili – što je vjerojatnije – neuvjerljivost do tada prikupljenog istražnoga gradiva. Stoga se, kao i mnogo puta u istražnim procesima mletačkih inkvizitora, nedovoljna vjerodostojnost optužaba i iskaza svjedoka mogu smatrati pretežitim razlogom zbog kojega je i ovaj proces obustavljen i prije njegova službenog otpočinjanja.

B) *Ana de Franceschi Schiavona*, ASV, S.U., b. 108 (1656.)

Prijavu mletačkim inkvizitorima podnosi svećenik Petar Rossinus iz Zadra, star oko 28 godina, žitelj župe S. Giovanni in Bragora. Izlaže kako u Mlecima već duže vrijeme živi Ana de Franceschi Schiavona, služavka s mjestom prebivanja na Riva degli Schiavoni (u

blizini crkve Madonna della Pietà). Anu Franceschi optužuje za spolne odnose sa zadarskim iseljenicima, braćom Antunom i Jerolimom Varizzom. Rossinus ističe kako je optužena magijskim činima uspjela otjerati starijega brata Antuna te potom u cijelosti svojoj volji i namjerama podvrgnula mlađeg Jerolima, koji ju je obećao oženiti. Kao mjesto njezina djelovanja i pripremanja magijskih čina navodi crkvu S. Giovanni in Bragora, iz koje je krišom uzimala posvećene svijeće te koristila crkvene molitve (»prilagođavala« svojim magijskim činima) izgovorene prilikom službe Božje. U svezi s vjerskim životom Ane Franceschi, zadarski svećenik Petar izjavljuje kako je nikada nije zapazio na misi ili ispovijedi. Naglašava kako su njezini magijski postupci bili dobro poznati u susjedstvu te izriekom navodi imena više svjedoka (gotovo isključivo žitelja istočnoga gradskog predjela Castello – stoljećima središnjeg mjesta okupljanja i prebivanja hrvatskih iseljenika u Mlecima), među kojima je i niz duhovnih osoba podrijetlom s istočnojadranske obale (svećenik Bernardin iz Nina; Petar Gavalla iz Nina, svećenik u crkvi SS. Apostoli; Bernardin s Paga, kapelan crkve S. Fantino; Dominik Dalmatinac, kapelan crkve S. Giustina; Lukrecija Schiavona, stanovnica u Calle delle Rasse uz Riva degli Schiavoni; Domenico Bontrimoli, stanovnik župe S. Antonino; Domenico Moro, stanovnik župe S. Antonio di Palude i dr.).

Dana 30. 3. 1656. u sjedištu Inkvizicije službeno je pročitana tužba koju svećenik Petar Rossinus podnosi protiv Ane Schiavone. Odlučeno je da se pred inkvizitore pozove Petar Rossinus kako bi osobno posvjedočio i potvrdio izjave sadržane u prijavi. Tada je, međutim, ustanovljeno lažno predstavljanje anonimnog podnositelja optužbe. Naime, Petar Rossinus, pozvan na svjedočenje, izjavio je kako nikada nije dolazio u sjedište mletačke inkvizicije te ondje podnosio prijave. Poriče ikakvu uključenost u slučaj Ane de Franceschi te izjavljuje kako mu je cjelokupan sadržaj optužaba nepoznat. Budući da je pojavljivanjem i svjedočenjem Petra Rossinusa utvrđeno lažno predstavljanje podnositelja prijave, čime je dovedena u pitanje i njezina istinitost i opravdanost, optužba protiv hrvatske iseljenice Ane de Franceschi odbačena je odlukom mletačkih inkvizitora.

C) *Klara, kći Matije Pojanovića iz Splita, ASV, S.U., b. 125 (1678.)*

Treći iz skupine istražnih procesa mletačke inkvizicije kojima su predmet optužbe magijski postupci, odnosi se na splitsku iseljenicu Klaru, kći Matije Pojanovića iz Splita. Istražni spisi započinju izjavama koje protiv Klare Pojanović iznose svjedočkinje (njezine znalice i susjede) te u kojima se govori o ponašanju, načinu života i primjeni magijskih postupaka optužene.

Prvu izjavu iznosi 28. 6. 1678. Marietta, udovica Francesca Mezogorija s Krete, stara oko 40 godina, stanovnica mletačke župe S. Maria del Zobenigo. Na upit inkvizitorâ odgovara kako poznaje Klaru Pojanović te kako su joj njezini magijski obredi poznati. Na pitanje o poblizim obilježjima magijskih postupaka, Marietta izriekom navodi kako je Splićanka Klara uporabila posteljicu (placentu) tek rođenog djeteta u svrhu postizanja nekih magijskih obreda. Sličnu izjavu o čitavom slučaju iznosi 28. 6. 1678. i Grkinja Marina, supruga Bazilija Marafona, stara 27 godina, stanovnica župe S. Martino.

Dana 18. 1. 1679. svjedoči Ana, supruga Tranquilla Zamucchia iz Dubrovnika, stara 36 godina, stanovnica župe S. Antonino. Na upit inkvizitorâ o osobi koja je uporabom poste-

ljice činila nedozvoljene obrede, Ana odgovara kako je vjerojatno riječ o Klari Pojanović. Dodaje kako je Klara jednom obavljala neke služiteljske poslove u njihovoj kući te tom prilikom pozvala Grkinje Mariettu Mezagori i Marinu Marafon. Sve tri su tada razgovarale Ani nepoznatim jezikom (smatra da je riječ o grčkom jeziku) i usput obavljale njoj nepoznate i nerazumljive magijske čine.

Nakon spomenutih svjedočenja proces je iz nama nepoznatih razloga obustavljen (vjerojatno bijeg ili nedostupnost optužene Klare Pojanović). Obnova procesa započela je dvije godine kasnije, kada (7. 1. 1681.) pred mletačkim inkvizitorima svjedoči splitska iseljenica Klara Pojanović. Navodi kako u Mlecima živi već pet godina u predjelu Castello te da je tijekom tog vremena promijenila više prebivališta (Corte delle Colonne u kući Tereze Marafon, Corte dei Cavalli u kući Grkinje Katarine). Dodaje kako trenutačno živi u kući mletačkog žitelja Blaža Negria u Corte dei Cavalli u Castellu te ondje obavlja služiteljske poslove. U svojoj izjavi navodi kako je prije tri mjeseca služila u kući Ane iz Dubrovnika (Ana Ragusea). Klara se tijekom tih dana nalazila pred porodom, prilikom čega su joj pomagale spomenute grčke iseljenice Marina Marafon i Marietta Mazagori. Kada je dijete (djevojčica) rođeno, Ana je zamolila da se posteljica preda Marietti Mazagori. Klara navodi kako joj je taj postupak bio vrlo čudan, ali je – u skladu s Aninim željama – učinila kako se od nje tražilo. Pripominje kako je tek kasnije saznala za uporabu posteljice u nekim magijskim obredima. Kada je, nakon kraćeg vremena, djevojčica odnesena na primanje sakramenta krštenja, u marami, u kojoj je bila zamotana, nalazio se medaljon Agnus Dei, poklon kapucina Felicea iz Palmanove. Klara izričito navodi kako nije znala (a za što je kasnije optužuju) za sakrivenu posteljicu te pripominje da joj nije poznato koja je od spomenutih žena to učinila i iz kojih pobuda.

Dana 9. 1. 1681. Klara Pojanović ponovno je izvedena pred sud Inkvizicije. I ovom prigodom odlučno pobija svoj udio u uporabi posteljice u magijske svrhe, posebno prigodom krštenja njezine djevojčice. Dodaje kako su Dubrovkinja Ana i Grkinja Marietta osobe koje joj žele zlo te da se njihove optužbe ne mogu smatrati vjerodostojnim. Čini se, prema podacima iz vrela, kako ovaj proces nije nastavljen. Na osnovi iskaza svjedokinja teško je utvrditi o kojim je magijskim obredima i postupcima riječ u slučaju splitske iseljenice Klare Pojanović. Nešto više saznajemo iz priloženog papira na kojem su ispisane magične riječi (i crtež) s objašnjenjima postupaka koji su se – prema uputama – trebali koristiti u svrhu postizanja određenih probitaka.

»Scrivi col sangue d'una galina bianca, con una pena nova sopra una foglia di nogara vergine e poni il suo nome et il tuo, di quella persona che ti brami, simile in croce se non credi tochi mani male et videbis (creditus).

A fin che una dona venghia trovare subito, piglia tre once di cera vergine et sangue di Notola et una nosela d'argento vivo et un'onza di suco di vite, incorpora tutto insieme et farai un'immagine longa un palmo e scriverai il nome della donna nella fronte e la porai al foco, ascoltare che ti vegnir imediate a trovare sia dove si voglia e questo è stato provato più volte e visto e resultare vero.

Protesto un primo demonio che habite nell'aria e un demonio nel aqua, menate con voi li altri demoni il Mai Cai Asmodeo: andar a tor la mente del tal che lo porterete nel mio

voler, che non possi cagar, non possi pissar, che non possi haver riposo se non vien a far il mio volere. Che pisia tre volte di sopra questo polizin e poi metel nel brazo sinistro.«²

Prijevod

Napiši krvlju bijele kokoši, novim perom na jednom listu drveta od čistog oraha i napiši njezino ime i svoje, ime osobe koju želiš, u križ i ako ne vjeruješ takni rukama lice i vidjet ćeš (vjerovat ćeš).

Kako bi neku ženu odmah pronašao, uzmi tri unce čistog voska, i krv šišmiša i jednu mrvicu žive i jednu uncu groždanog soka, i izmiješaj sve zajedno i učinit ćeš jednu sliku duž dlana i napisat ćeš ime žene na dlan i stavit ćeš ga na vatru, slušati jer će te doći odmah pronaći tu ili gdje god želi, i to je dokazano više puta i vidjelo se da se pokazalo istinom. Vjerujem u jednog prvog demona koji stanuje u zraku i jednog demona u vodi; vodite s vama druge demone Asmodeju; pođite uzeti razum onome kojega ćete donijeti u moju volju, koji neće moći srati, neće moći pišati, neće moći imati odmora ako ne ispuni moju volju. Neka piša tri puta na ovaj papirić³ i onda neka ga stavi u lijevu ruku.

(prevela: mr. Nedjeljka Balić Nižić)

D) Antonija Lagortić s Cresa, ASV, S.U., b. 125 (1689.–1690.)

Izjavu protiv creske iseljenice Antonije Lagortić (udovice Nikole Bercierinija s Cresa, stare 46 godina) iznosi pred Svetim oficijem Splićanka Barbara, udovica Marka Baletića (u izvoru se navodi i kao Barbara pokojnog Marka Kordića). Barbara je stara 46 godina, stanovnica je župe S. Zaccaria u kući mletačkoga građanina Marca Savionija. Navodi kako je prije jedne godine, boraveći u kući Crešanke Antonije, čula kako ista želi nabaviti komad užeta kojim je neki zatvorenik osuđen na smrt vješanjem te ga potom predati Benetti, supruzi pozlatara Giacoma Trevisana, stanovnika u blizini mosta Rialto. Čini se da je prilikom nabavljanja užeta Crešanki pomogao vojnik Francesco iz Padove, kojemu je uže trebalo poslužiti za odnošenje pobjede u nekoj hazardnoj igri (*gioco della piria*). Antonija i vojnik Francesco potom su se povezali sa svećenikom Francescom iz župe S. Fantino, koji je obukao crkveno ruho i uzeo knjigu evanđelja, otišao u Benettinu kuću i ondje svetom vodom i uljem blagoslovio osuđenikovo uže. Pritom je izgovarao molitve uobičajene prilikom krštenja djeteta. Potom su, svjedoči Barbara, svećenik, vojnik, Benetta i Antonija stupili u vezu sa susjedom Pasquetom, koja ih je obećala upoznati s nekom mletačkom redovnicom koja posjeduje knjige o crnoj magiji. Barbara, nadalje, govori o svome poznanstvu s Antonijom i Benettom te ih u načelu smatra osobama *da ben*. Po završetku iskaza Sveti oficij – uz uvjet da se javno odrekne svojih zabluda i razmišljanja protivnih nauku Katoličke Crkve – oslobađa Barbaru Baletić (Kordić) optužbi za sudjelovanje

² Dio ovoga teksta objavio je talijanski povjesničar V. BELLONDI u knjizi *Documenti e aneddoti di storia veneziana (810–1854) tratti dall'Archivio de'Frari*, Firenze, 1902., str. 41.

³ Polizin (*polizzino*) – papirić koji svećenik daje vjernicima koji se pričeste na Uskrs.

vanje u primjeni magijskih postupaka. Dana 9. 9. 1689. Barbara se pred inkvizitorima javno odriče svojih zabluda i izražava žaljenje i spremnost na pokoru.

Oko pet mjeseci kasnije (28. 2. 1690.) pred Svetim oficijem izjavu podnosi Antonija pok: Antuna Lagortića s Cresa. Izjavljuje kako je u Mletke doselila prije 18 godina. Kao služavka živjela je u raznim dijelovima grada, a trenutačno prebiva u župi S. Samuel. Spominje prethodnu istragu vođenu 25. 8. 1689. te navodi kako joj je poznat razlog ponovnog dovođenja pred inkvizitore. Na samom početku iskaza pobija navode optužbe kojima se tereti za primjenu magijskih postupaka i njihovo povezivanje s obredima Katoličke Crkve. Proces je prekinut, uz napomenu predstavnika Svetoga oficija kako će se, zbog opravdanih sumnji u Antonijinu krivnju, istraga nastaviti sve do njezina konačnog priznanja.

Dana 13. 4. 1690. proces je nastavljen. Optužena Antonija Lagortić izjavljuje kako Barbaru Baletić poznaje oko 5–6 godina, ali odlučno poriče zajedničko sudjelovanje u magijskim obredima. Inkvizitori pripominju kako je Barbara već odavno sve priznala i odrekla se svojih zabluda te – zbog Antonijina odbijanja suradnje – ponovno privremeno obustavljaju istragu.

Proces je nastavljen 18. 5. 1690. Ovaj put Antonija priznaje kako je Barbara jednom spomenula svoje sudjelovanje u činu blagoslova osuđenikova uzeta. Dodaje kako taj čin nije vidjela te da o čitavom slučaju više podataka znaju sestre Angela i Betta (Isabetta) Civarini (Giabarini) i jedan svećenik (kojemu ne navodi ime niti mjesto djelovanja). Sve optužbe predstavnika Inkvizicije i dalje odlučno pobija te potom iznosi argumente svoje obrane. Izjavljuje kako je Barbara Baletić iz Splita njezin veliki neprijatelj (*inimica capitale*), jer ju je jednom prilikom Antonijina kćer Vicenza, poslije neke svađe, izbacila iz kuće. Neprijateljem smatra i Benettu Trevisan, kojoj je jednom prigodom posudila svotu novaca. Isto tako svojim žestokim protivnicama drži i sestre Angelu i Bettu Civarini, koje smatra javnim ženama i svodnicama (*sonno donne prostitute e pubbliche ruffiane*). Antonija je i njima katkada posuđivala manje svote novaca te je – kao i u primjeru Benette Trevisane – nepodmireni dug uzrok njihovoj mržnji i podnošenju tužbe. Isti razlozi (posudba novaca i dugovi) razlog su, prema mišljenju creske iseljenice, sukoba s Pasquettom, udovicom mletačkog žitelja Pietra Muttija. Na završetku svoje izjave Antonija napominje kako je oduvijek živjela poštenim životom i da do tada nije imala nikakvih sukoba sa zakonom i Crkvom. Ispitivanje Antonije s Cresa okončano je 20. 7. 1690.

Dana 31. 8. 1690. Sveti oficij je, smatrajući Antoniju Lagortić krivom, odlučio da se nakon izvršene kazne javnog bičevanja, okrivljena protjera s mletačkoga državnog područja *in perpetuum*. Ukoliko se vrati, prijeti joj nova kazna bičevanja i vješanje na jarbolu galije.

Dana 7. 10. 1690. Antonija Lagortić se pred mletačkim inkvizitorima odriče počinjenih heretičkih zabluda, izražava kajanje i spremnost na prihvaćanje dodijeljene joj kazne i pokore. Time je proces okončan, a daljnja nam je sudbina creske iseljenice Antonije Lagortić nepoznata.

4. NEMORALNO PONAŠANJE DUHOVNIH OSOBA

A) *Frane Jarčić, arhiprezbiter, svećenik u Nerežišću na Braču, ASV, S.U., b. 33 (1573.)*

Tužbu protiv Frane Jarčića (*Francesco Jarcich archiprete*), tada svećenika župne crkve Gospe od Karmela u Nerežišćima, iznose pred predstavnicima mletačke inkvizicije Brača-

ni Vicko Nižetić i Jerolim Filippi, prokurator spomenute crkve. Jarčić se tereti za duhovnim osobama nedolično ponašanje (*gran scandallo*), ali detaljniji sadržaj optužaba nije naveden. U procesu se spominje ime hvarškoga kanonika Vinka Pribojevića (Vicentio Prebogievič), kojemu predstavnici Svetoga oficija povjeravaju (daju potrebnu dozvolu) detaljnije istraživanje spora nastalog u svezi s Jarčićevim ponašanjem u Nerežišćima.⁴ Proces nije završen te nam je nepoznata konačna sudbina Frane Jarčića.

B) *Matija Nižetić s Brača*, ASV. S.U., b. 97 (1640.)

Dana 21. 8. 1640. u mletačkom Svetom oficiju izjavu podnosi Nikola pok. Fabricija Zottillis s Krka, star 55 godina, žitelj Mletaka u kanoničkoj kući bazilike S. Marco. Izjava se odnosi na ponašanje Matije Nižetića s Brača (*Mattio Nisiteo della Brazza*), starog oko 25 godina, ranije biskupskog kancelara u Vicenzi, a sada stanovnika Mletaka u istoj kanoničkoj kući. Zottillis navodi kako je Nižetiću prije nekoliko dana u kuhinji kanoničke kuće iz ruke ispao papirić na kojem se nalazio ispisan tekst. Nikola dodaje kako sadržaj teksta nije čitao, a ovom ga prilikom daje predstavnicima Inkvizicije. Govoreći, nadalje, o Nižetićevo ponašanju, krčki svećenik izjavljuje kako Bračanin posjeduje zabranjene knjige te izrijeckom spominje ime talijanskog komediografa Pietra Aretina. Spomenute knjige Nižetić je vlastitom rukom prepisivao i držao pohranjene u kući Meneghine, udovice podrijetlom iz venetskog mjesta Roviga. Pripominje kako Nižetić posjeduje i dva crna bubnja, od kojih se jedan nalazi u Meneghininoj kući. Govoreći o ponašanju udovice Meneghine i o njezinu odnosu s Nižetićem, Zottillis naglašava udovičinu čestitost (*che è donna da ben*) i ističe njezine višestruke pokušaje da utječe na promjenu ponašanja bračkog svećenika. Kada je riječ o Nižetićevo vjerskom životu, Krčanin naglašava kako je Matija obično na mise odlazio sam i s namjerom da se ondje sretne s nekom djevojkom. Ističe kako je Nižetić više puta neuspješno pokušao zvesti služavku Isabettu (poslužiteljicu u kanoničkoj kući), ali mu je poznata Matijina veza s nekom drugom tamošnjom služavkom (čije ime ne navodi).

Dana 11. 9. 1640. predstavnici Svetoga oficija odaslali su svoga službenika kako bi iz kanoničke kuće preuzeo stvari koje su pripadale Matiji Nižetiću (knjige, bubanj) te ih predao na uvid inkvizitorima.

Istoga dana izjavu podnosi Meneghina, udovica Petra Dubrovčanina, stara oko 50 godina, stanovnica župe S. Maurizio. Meneghina izjavljuje kako Nižetića poznaje oko dvije godine. U više navrata imala ga je prilike vidjeti kako prepisuje neku knjigu na latinskom jeziku i prevodi je na *lingua volgare*. U to vrijeme posjećivao ga je sunarodnjak s Brača (čije ime Meneghina ne pamti) te je uočila kako često međusobno govore »svojim jezikom«, glasno se smiju i ostavljaju dojam kao da je riječ o nepriličnim razgovorima. Prisjeća se kako je Nižetić često govorio o magičnom značenju broja 36 te kako mu upravo taj broj nedostaje za ispunjenje obveza koje mu je nametnuo njegov ispovjednik. Izjavljuje kako kod svoje kuće drži u pohrani Nižetićevo bubanj, ali ne i njegove knjige.

⁴ Podatak o Pribojevićevoj ulozi u ovom procesu obradila sam u prilogu *Jedno novo saznanje o Vinku Pribojeviću?*, *Croatia christiana periodica*, god. XXII, br. 42, Zagreb, 1998.

Dana 21. 8. 1640. predstavnici Inkvizicije izdaju nalog kapetanu i čuvaru zatvora u svezi s uhićenjem i pritvaranjem Matije Nižetića, a radi započinjanja izravnog ispitivanja i svjedočenja optuženog. Istoga su dana Svetom oficiju predani na čuvanje papiri koji su pripadali Nižetiću i na kojima su se nalazile formule za primjenu magijskih postupaka.

Gornjim nadnevkom završava istražni proces protiv Bračanina Matije Nižetića. Nije poznato je li proces ikada okončan, kao ni Nižetićeve konačna sudbina. Budući da su inkvizitori izdali nalog za Matijinim uhićenjem, vjerovati je kako je Bračanin uspio pobjeći iz grada prije uhićenja i službenog pokretanja istražnog postupka.

Istražnim spisima protiv Bračanina Matije Nižetića priložena su dva teksta pisana njegovom rukom, a koji sadrže opise magijskih postupaka korištenih u svrhu postizanja osobnih probitaka.

1. Tekst podnesen Svetom oficiju 21. 8. 1640.

Experimento ad amorem

Pigli la calamita buona di buona qualità, et in quantiti, che ti piace, et sopra di quella farai in tempo di luna crescente tre volte passar a donna che vorai conseguire, La seguirai in oltre in chiesa e mirandola fino in faccia mentre il sacerdote esprimer le parole nel sacrificio cioè: hoc est (lo dirai fino guardandola). Ita est illa, que est corpus meum. Hic est sanguis... Hic est sanguis corporis mei. Dipoi anderai con la barca al mare più lontano che potrai, et ritornato dentro o quando ti si appresentera l'occasione tocherai ad carnem nudam l'oggetto che desiderai che certamente ottenerai l'intento.

Prijevod

Eksperiment u ljubavi

Uzmi dobri magnet dobre kvalitete, i u količini koliko hoćeš, i učinit ćeš da nad njim u vrijeme mijene rastućeg mjeseca tri puta prođe žena koju želiš osvojiti. Slijedit ćeš je zatim u crkvu i gledajući je u lice dok svećenik prinosi žrtvu, to jest: to je (to ćeš reći gledajući je). To je ona, koja je tijelo moje. Ovo je krv... Ovo je krv moga tijela. Zatim ćeš barkom poći na najudaljenije more što možeš i vrativši se natrag ili kad ti se ukaže prilika, taknut ćeš golo tijelo predmeta koji želiš jer ćeš sigurno ostvariti namjeru.

(Prevela: mr. Nedjeljka Balić Nižić)

2. Tekst podnesen Svetom oficiju 21. 8. 1640.

Lamento contro la sua vita

Dive,
Velite (Veli te ?) crudeltà miseri amanti
e strati(i) che al mio corpo gie colei
che io segno, che io amo e che io adoro
Per cui sprezzo me stesso,

gemme et oro.

E fatta d'empiet colma, e di sdegno
 Vei me servo fedel, servo d'amore
 e lasso, le luce volgie altrove
 per portarmi nuove pieghe al core.
 Con treme il cielo, o fulmini di Giove
 Ne cura il castigo, che giusto devri
 punir l'ingratitude e le colpe sue
 Accio che conosca Dio d'amor e potenze tue.
 Senti il suo cuor, non li lo strale
 Perche in avenir, quello non ha fatto
 contro ogni ragion, per lo passato.

Prijevod

Tužaljka protiv njena života

Božice,
 Ukloni se, okrutnosti, nesretnim ljubavnicima
 i učini da mom tijelu dođe ona
 koju ja slijedim, koju ja volim i koju ja obožavam
 Zbog koje prezirem samog sebe
 dragulje i zlato.
 Učinjena je od same okrutnosti i prezira
 videći mene vjernoga slugu, slugu ljubavi
 i žalosnoga, oči okreće drugamo
 srcu mi nanoseći nove rane.
 Neka se zatrese nebo i Jupiterove munje
 neka je stigne kazna, jer bi s pravom morale
 kazniti nezahvalnosti i krivnje njene
 kako bi spoznala Boga ljubavi i tvoje moći.
 Slušaj njeno srce, nemoj ga raniti
 da u budućnosti ne radi protiv zdravog razuma
 kao u prošlosti.

(prevela: mr. Nedjeljka Balić Nizić)

Summary

**CROATS ON THE VENETIAN INQUISITION COURT (PART SIX):
PROTESTANTISM, MAGIC AND OTHER CASES**

In this sixth part of the investigation of Croats, who are mentioned in the records of Venetian inquisition court, author examines eight cases. These examples are categorised, according to accusation, into four groups: Protestantism, possession and spreading of forbidden books, practice of magic and unfit behaviour of clerics. At the beginning of this article author reveals the main general characteristic of the investigated cases, and in the appendix, one can find regesta and some transcriptions.